Változások a magyar bankrendszerben az elmúlt 25 évben

TERTÁK ELEMÉR[1]

A tanulmány bemutatja a magyar bankrendszert nemcsak az időtengely mentén végbemenő fejlődésében, hanem keresztmetszetében is, vagyis párhuzamba állítva más országok bankrendszerével, mivel – a szerző véleménye szerint – egy dimenzióban szemlélve nem ragadható meg teljességgel egy ország bankrendszerének huzamosabb idő alatt megvalósult fejlődése.

Mindenekelőtt köszönetet mondok a Romániai Magyar Közgazdász Társaság Ifjúsági Frakciójának „A fejlődő gazdaságok bankrendszerének modernizációja" konferenciájára történő meghívásért. Nagy öröm számomra, hogy az itteni ifjú közgazdászok érdeklődést tanúsítanak a magyarországi pénzügyi szektor iránt. Azt pedig megtiszteltetésnek tartom, hogy jeles romániai és külföldi szakemberek körében szólhatok a magyar bankrendszer negyedszázados fejlődéséről.

Először is néhány számmal szeretném bemutatni a magyar bankrendszer, tágabban a pénzügyi szolgáltató szervezetek, biztosítók, brókerek, pénzügyi tanácsadók, takarékszövetkezetek méretét és fejlődését:

	1998	1999	2000	2001
Szervezetek száma összesen	1841	2530	2982	3138
Ebből				
Jegybank	1	1	1	1
Szakosított pénz és hitelintézetek és egyéb speciális szervezetek	13	14	12	13
Kereskedelmi bankok				
Biztositóintézetek	21	22	23	25
Szövetkezeti hitelintézetek	234	219	199	192
Egyéb pénzügyi tevékenységgel foglalkozó szervezetek	1540	2245	2717	2879

Az adatokból kitetszik, hogy a pénzügyi szolgáltatást végző szervezetek száma szakadatlanul nő, csupán a bankok és a takarékszövetkezetek száma csökken. Előadásomban a magyar bankrendszert természetesen nemcsak az időtengely mentén végbemenő fejlődésének felvázolásával igyekszem bemutatni, hanem keresztmetszetében is, vagyis párhuzamba állítva más országok bankrendszerével, hiszen csupán egy dimenzióban szemlélve nem ragadható meg teljességgel az elmúlt időszak fejlődése. Előadásom mottójául az idén elhunyt amerikai írónő, Jean Kerrtől származó szellemes szállóigét választottam: „A sikernek nincsen receptje, de sokat lehet tanulni a hibákból." Úgy gondolom ugyanis, hogy a magyarországi sikerek receptje nem biztos, hogy másutt is alkalmazható, mert a sikernek mindenki számára egyéni receptje van, ám a kudarcokból bizonyára sokat lehet tanulni.

Egy kis történelmi visszatekintés

1947–1948 folyamán az akkoriban mintegy 100 bankból álló magyar bankrendszert az államosítások és az összeolvasztások révén szovjet mintájú monobankrendszerré „gyúrták össze". Négy évtizeddel később ezt a rendszert kellett fájdalmaktól és kudarcoktól sem mentes módon visszaalakítani. Az a szovjet típusú bankrendszer ugyanis, amely valamennyi egykori szocialista országban működött, teljességgel alkalmatlannak bizonyult arra, hogy a piacgazdaság elveivel együtt tudjon élni, hiszen nem adott kellő teret a fejlődésnek és a versengésnek. Nem véletlen, hogy a bankrendszer szerkezetében 1979–1986 között véghezvitt első változásokat a világpiaci olajárrobbanásnak a szocialista országokba is „begyűrűző" következményei kényszerítették ki. Az olajárrobbanásra adott hibás gazdaságpolitikai válasz következtében a Magyar Népköztársaság 1978 végére olyan súlyos eladósodottságba sodródott, amely mellett a gazdaság működéséhez nélkülözhetetlen konvertibilis elszámolású behozatal finanszírozása sem volt már lehetséges a hagyományos módon. Ezért 1979-ben megtört a jég, létrejött az első magyar-külföldi vegyestulajdonú bank, megdöntve ezzel számos, addig tabunak tartott tételt. Ezt követően hamarosan lehetővé vált a magánvállalkozások, magánkezdeményezések térhódítása is. Hamarosan kitűnt, hogy ezt a folyamatot a

[1] A szerző a Dresdner Bank (Hungária) Rt. vezérigazgatója, a Magyar Közgazdasági Társaság elnökségének és a Magyar Bankszövetség elnökségének tagja.

monobankrendszer keretei közepette már nem lehet eredményesen kiteljesíteni. Ekkortájt több olyan kis, fejlesztésfinanszírozással foglalkozó intézményt hoztak létre, amelyek a később létrejövő üzleti bankok csírái voltak, s megkezdődött a bankrendszer reformjának az előkészülete is.

A rendszerváltás küszöbén létrejött egy, a kiválóságot jelképező kék szalagról elnevezett bizottság, amelynek neves külföldi szakértők mellett a magyar jobb- és baloldal, valamint liberális oldal több, ma is tekintélyes képviselője volt a tagja. A bizottság alapos helyzetértékelést végzett, és ajánlásokat dolgozott ki a gazdasági rendszerváltáshoz. A Kékszalag Bizottság 1990-ben napvilágot látott gazdasági programjavaslatából idézek hat olyan megállapítást, amelyek az addigra már kétszintűvé alakított magyar bankrendszer akkori hiányosságait tárják fel.

1. A pénzügyi szolgáltatásokat illetően a magyar bankszféra nemigen alkalmazkodott a hatékony pénzügyi közvetítés követelményeihez. A pénz- és tőkepiac, illetve a nekik megfelelő intézmények csak nagyon kevéssé fejlődtek ki. A mai pénzintézetek szakmai és technikai felkészültsége is elégtelen.

2. Az átalakulás előrehaladtával gyengíteni kell a viszonylag kis számú nagy kereskedelmi bank monopolhelyzetét, s tovább kell fejleszteni a kisbankok és egyéb pénzintézetek hálózatát. A bankszférát és a pénzügyi szférát meg kell nyitni a külföldi tőke előtt. Ez nem jelenti azt, hogy minden egyes magyar bankot külföldiek is megvásárolhatnak. Módot kell találni azonban a hazai és a külföldi pénzügyi közvetítők számának, tőkeerejének és szerepének növelésére.

3. Azt lehetne hinni, hogy majd a bankok megfegyelmezik a nem fizető vállalatokat. A valóságban, ha egyáltalán előfordul ilyen, akkor is csak ritkán. Ami a kényszer- vagy rejtett hitelt illeti, maguk a bankok is folyamodhatnak hasonló praktikákhoz más bankokkal vagy a saját üzletfeleikkel szemben. A bankok főképpen néhány nagyvállalattal állnak üzleti kapcsolatban, s ezek ellen nem szívesen lépnek fel. Ehhez az is hozzájárul, hogy az újonnan létrehozott bankoknak alig vannak tartalékaik.

Vegyük példának valamelyik nagy kereskedelmi bankot, az öt bank bármelyikét, amelyek az egész gazdaság hitelállományának a nagyobb részét nyújtják. Amikor ezeket a bankokat 1987-ben létrehozták, át kellett venniük a korábban megállapított követeléseket (a vállalatoknak nyújtott, fennálló hitelállományt és tartozásokat, valamint vállalati betétállományt). A szóban forgó kihelyezések jelentős részének adósságszolgálatát az érintett vállalatok jelenleg nem fizetik. Egy normális gazdaságban a bank a működésképtelen kihelyezéseit megpróbálná leírni, vagy zálogjogot próbálna érvényesíteni a kölcsönvevő vagyonára, behajtva mindazt, amit csak tud. Ha a banknak túl sok „működésképtelen" kihelyezése volna, csődbe menne. A magyar kormány mindeddig egyetlen esetben sem kényszerített bankot a nem megfelelő kinnlevőségei behajtására vagy leírására.

4. Ezek után nem meglepő, ha a bankok rövidtávú érdekeltségük alapján cselekszenek. Ameddig az új kihelyezések segítenek megőrizni azt a látszatot, hogy a régi kihelyezések még mindig jók, a bankok mindenképpen új hitelnyújtásra törekszenek. A bankok annak a felelősségét sem merik vállalni, hogy a bérek fizetésére szolgáló hitelnyújtást megtagadják; és nemcsak azért, mert nincs olyan törvény, amely előírná nekik az effajta gyakorlat megakadályozását, hanem azért sem, mert 1987-ig az általános „szabály" volt érvényben, amely az effajta hitelnyújtást kimondottan kötelezővé tette. Végül, ameddig a bankrendszer szerkezete oligopolisztikus, a bankok jól tudják, hogy a kormány egyiküket sem engedi csődbe menni.

5. Ezek tehát azok az okok, amelyek következtében a restriktív monetáris politika egymagában nem képes a gazdaságot rendbehozni és megfékezni az inflációt. A pénzügyi politika – és általában a pénz – hatékonyságának növekedése a gazdaságban végbemenő alapvető változásoktól függ. Privatizáció révén valóságos tulajdonosakat kell teremteni. A bankokat és a termelőket a belföldi és az importverseny erősítésével, a monopóliumok szétbontásával, jobb előírások, jobb szabályok és jobb üzleti gyakorlat bevezetésével pénzügyi fegyelemre kell szorítani.

6. A magyar bankrendszer oligopolisztikus jellegét csökkenteni kell ahhoz, hogy a pénzügyi műveletek hatékonyabbakká, maguk a bankok pedig az ügyfeleik igényei iránt érzékenyebbekké váljanak, s hogy ezáltal nőjön a választék, s jobb és olcsóbb szolgáltatásokat lehessen kapni. A Bizottság egyes tagjai azt javasolják, hogy a hitelbankok beruházási és kereskedelmi banki funkcióit válasszák el egymástól. A bankszférába való belépést magáncégek számára is meg kell nyitni.

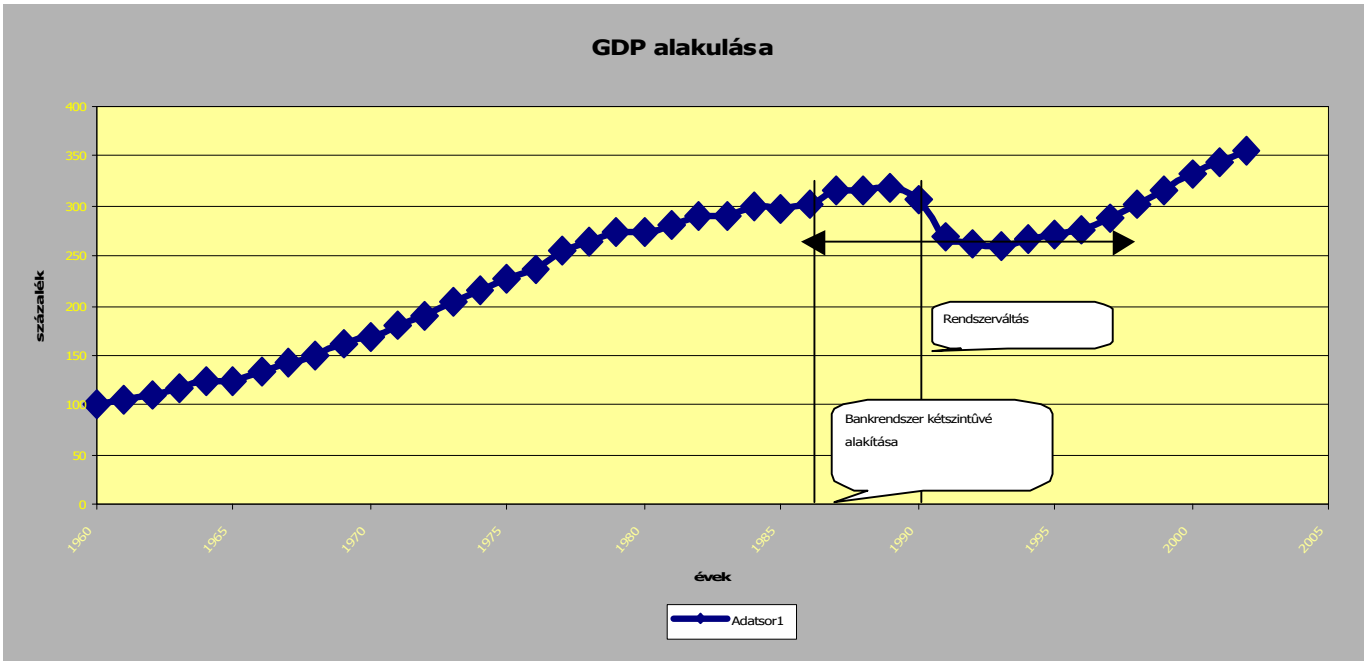
Nem minden tanulság nélküli az, hogy a megállapítások és javaslatok fényében az azóta eltelt időszakban milyen változások következtek be.

A továbbiakban ezekről a fejleményekről fogok szólni.

Ha egy pillantást vetünk a magyar gazdasági fejlődést jellemző GDP alakulásgörbéjére, akkor a grafikonból jól kivehető, hogy a bankrendszer kétszintűvé alakítása után a növekedés ismét elindult, de hamarosan viszonylag stagnálóvá vált, a rendszerváltás időpontjától pedig a gazdaság olyan mértékű zsugorodása ment végbe, ami a gazdaságot az 1975-ös fejlettségi szintre vetette vissza. Ehhez hasonló görbe jellemzi ugyanezen időszakban nagyjából valamennyi volt szo-

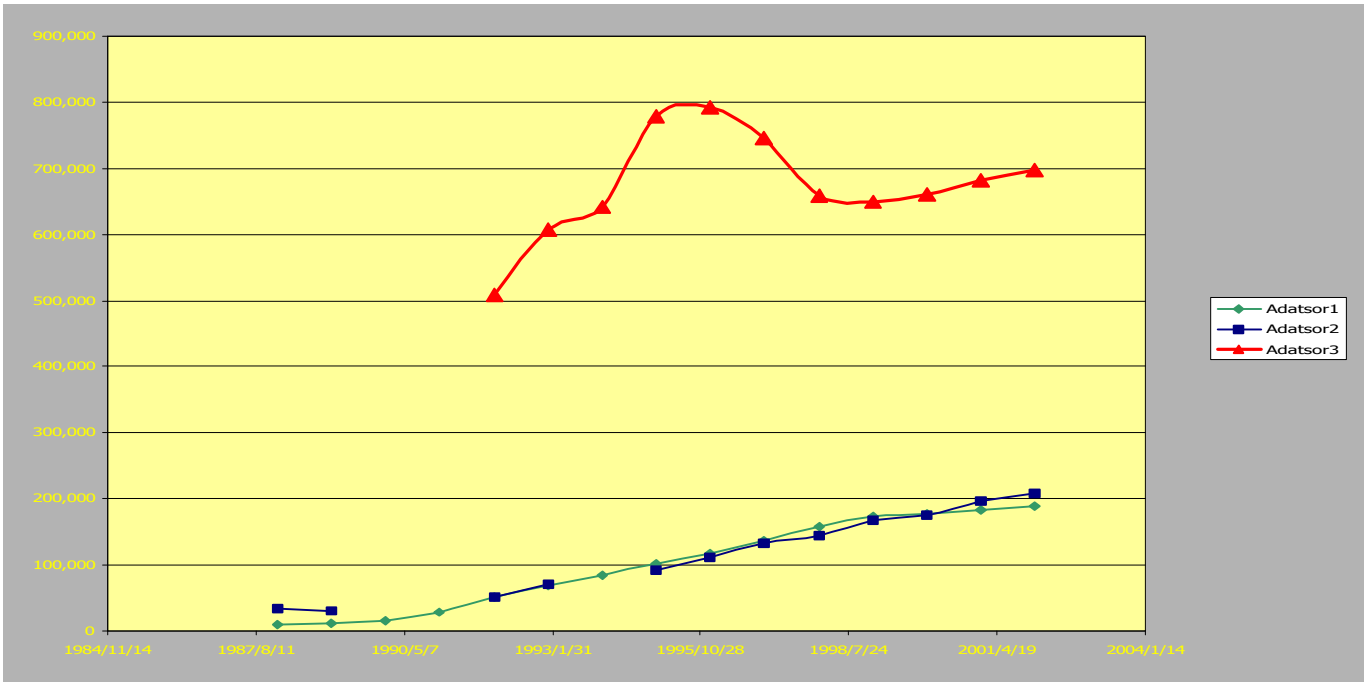
cialista ország gazdaságát is; a visszaesés persze kinél mélyebb volt, kinél kevésbé.

A gazdasági krízissel egyidejűleg kezdődött meg a gazdasági vállalkozások számának viharos gyarapodása. Ez a receszszió-

ba kerülő piacgazdaságokban tapasztalhatótól eltérő jelenség csak látszólagos ellentmondás, nálunk ugyanis az történt, hogy a piacaikat elvesztő és rendre összeomló szocialista nagyvállalatok állásukat vesztő dolgozói kénytelenek voltak vállalkozásba fogni. A gomba módra szaporodó vállalkozások

grafikonból jól kivehető, hogy ekkortájt sok pénzintézet jött létre; számuk 1992-ben, a válság kellős közepén érte el a csúcspontot, azóta jószerint stagnál, illetve enyhén fogyatkozik. A görbékből az is látható, hogy a viszonylag stabilizáltnak tűnő állapot meglehetősen mozgalmas változások eredőjeként alakult ki. Az alapítások és megszűnések egyenlege a kezdetben pozitív volt, ám hamarosan negatívba csapott át, jelezve azt, hogy megkezdődött a magyar bankrendszer szervezeti konszolidációja. Ugyanez igaz a takarékszövetkezetekre is.

pedig megnövelték a bankszolgáltatások iránti igényt, hiszen mindegyiknek legalább egy bankszámlával kellett rendelkeznie, és mivel szinte mindegyikük tőkehiányos volt, abban is reménykedett, hogy hitelhez juthat a bankjától. A következő

1978-ban (a jegybankon és az Állami Fejlesztési Bankon kívül) mindössze két bank működött: a Külkereskedelmi Bank és az OTP. Azóta napjainkig 62 bank alakult, közülük fúzió révén 14 beolvadt, 12 pedig csődbe ment, fölszámolták vagy

végelszámolással távozott a piacról. E változások egyenlegeként 2003 áprilisában 38 részvénytársasági formában lévő bank működik.

A táblázatból is kitűnik, hogy elsősorban a külföldi tulajdonban lévő pénzintézetek voltak azok, amelyek állandóan növekedtek, fokozatosan vásárolták föl vagy olvasztották magukba a megvásárolt bankokat. Az is látszik, hogy igazából 1996-tól kezdődően indult el a fúziós hullám, és azóta folyamatosan tart. A szakmai közvélemény azzal számol, hogy a fúzió útján végbemenő koncentráció a jövőben is folytatódni fog.

Most pedig vizsgáljuk meg a koncentráció jellemzőit: A koncentráció egyik leggyakrabban alkalmazott mutatója a Herfindahl-index. Az egyes bankok 2002. évi mérlegadata alapján meghatározott piacrészesedéséből számított Herfindahl-index értéke 0,091, ez pedig a harmada annak, ami azonos piacrészesedés esetén mutatkozna. A legnagyobb négy bank együttes piacrészesedése pedig nagyobb, mint a többi banké. Ez az arány egyébként több nyugat-európai országra is jellemző, sőt az utóbbi időben egyesekben ennél sokkalta erőteljesebb koncentráció ment végbe.

telezési döntések miatt, ám főként azért, mert ekkorra gyorsult fel a GDP zsugorodása, ami automatikusan magával vonta a kétessé vagy behajthatatlanná vált, és ezért céltartalékképzést

Volt(1987)	**2**
Alakult	62
Fuzionált	14
Megszûnt	12
Van(2003)	**38**

igénylő követelések számának és értékének döbbenetes növekedését. Ha a kialakult helyzet orvoslása elmaradt volna, akkor a háztartások megtakarításainak jelentős hányada megsemmisült volna, ami hosszú-hosszú időre rengette volna meg a bankrendszerbe vetett bizalmat, valamint számos életképes vállalkozást temetett volna maga alá. Az 1992 végén végrehajtott állami garanciavállalást követően, 1993-ban került sor az adós- és hitelkonszolidációra, majd 1994-ben a bankok szavatoló tőkéjének a konszolidációjára. Bár a Horn-kormány 1995-ben lezártnak mondta a bankok konszolidációját, 1998-ban a Postabank kapcsán az állam ismét beavatkozásra kényszerült.

Beolvasztó	Beolvadó	Idõpont
Hitelintézet		
Pénzintézeti Központ	Technova	1996
Kereskedelmi- és Hitelbank	IBUSZ Bank	1996
Mezõbank	Agrobank	1996
ING Bank	Duna Bank	1996
Konzumbank	Corvinbank	1997
Magyar Hitel Bank	ABN-Amro Magyarország	1998
Pénzintézeti Központ	Polgári Bank	1998
Citibank	Európai Kereskedelmi Bank	1999
Citibank	ING Banklakossági üzletága	2000
Kereskedeliés Hitelbank	ABN Amro	2000
Postabank	Pénzintézeti Központ	2001
BA-CA	HypoVereinsbank	2001
Lakáskassza Ltp	Otthon Ltp	2002
Lakáskassza Ltp	Fundamenta Ltp	2003

Rövid kitérő a magyarországi bankkonszolidációra és bankprivatizációra

Elsőként tekintsük át a bankkonszolidáció kérdését. A bemutatott táblázatot a Pénzügyminisztérium állította össze 1992 decemberének végén. Ekkor került sor a konszolidáció első lépésére. A számokból pontosan lehet látni, hogy igen jelentős céltartalékhiányok keletkeztek, részben az elhibázott hi-

Mibe kerül a bankkonszolidáció? Magyarországon számítások szerint egy teljes év bruttó társadalmi termékének egyhatodát emésztette fel. A bemutatott összeállításból azonban az is kivehető, hogy ezzel a mértékkel távolról sem álltunk egyedül. Csehországban például – mivel ott a kuponos privatizációval (ami nem volt valós magánosítás) éppenséggel elodázták a bankok konszolidálását –, a konszolidáció teljes költsége a már jelenleg a GDP 18%-át elérő szintnél is jóval

többe fog kerülni, egyes becslések szerint a GDP-nek akár 30%-át is elérheti majd. Lengyelországnál ez a mérték kisebb volt, mert náluk a gazdaság válsága jóval a rendszerváltás előtt bekövetkezett, amiért is a későbbiek során már nem tudott annyi kár keletkezni. Az „ázsiai tigriseknél" a legenyhébb mérték 19% volt, Thaiföldön azonban 35%-ot is elért a konszolidáció által felemésztett társadalmi termék. Látható tehát, hogy ha valami hiba következik be a bankrendszerben, akkor annak rendbetétele mindig sokba kerül.

A következő grafikon a nem teljesítő hitelek arányát mutatja: látható, hogy a konszolidációt követően azok mértéke gyors ütemben csökkent. A gazdasági válság mélypontját követően gyorsan élénkült a növekedés, a rossz hitelek aránya pedig azzal fordított arányban apadni kezdett. Világosan kirajzolódik tehát az az összefüggés, hogy akkor megy jól a hitelezés, amikor növekedik a gazdaság, ha viszont stagnál – s most ezt láthatjuk Németországban –, akkor a bankrendszer hiába volt erős, a gazdaság deflációs, recessziós időszakba kerülése miatt a bankok sorra kényszerülnek milliárdos nagyságrendű veszteséget elkönyvelni. Egy bankrendszer sem képes tartósan többet teljesíteni, mint amit az anyaország gazdasága lehetővé tesz.

Most pedig térjünk át a privatizációra: A magyarországi magánosítás folyamatát leíró grafikonról kivehető, hogy a konszolidáció után, 1994-től fokozatosan nőtt a külföldiek térnyerése, ugyanakkor csökkent a tiszta állami tulajdon aránya. Ez a folyamat szintén nem csak Magyarországra jellemző: nálunk 2001-re a külföldi tulajdon részaránya a bankok tőkéjéből 65,5% volt, de pl. Litvániában, Csehországban ennél jóval nagyobb ez a hányad. A Romániára vonatkozó adatokból is kitűnik, hogy 2000 óta a bankrendszer tőkéjének már több mint a fele külföldi befektetőktől származik.

Magyarországon jelenleg három olyan bank van állami kézben, amely nem speciális feladatot végez. Ezek a Postabank, a Konzumbank valamint a Földhitel és Jelzálogbank. Privatizációjukra még ebben az évben sor kerül. E három bank iránt elsősorban azok a külföldi pénzintézetek mutatnak érdeklődést, amelyek már jelen vannak Magyarországon. Ez utóbbiak a vétellel magyarországi piaci részesedésüket kívánják növelni. A potenciális érdeklődők között azonban akad egy-két olyan is, aki ezt tekinti az utolsó kedvező alkalomnak, hogy piacra lépjen. Közülük is kiemelendő az olasz Unicredito, amelynek jószerint az összes többi volt szocialista országban, köztük Romániában is van leánybankja, Magyarország kivételével[1].

Melyek azok a bankok, amelyek állami kézben maradnak?

A bankkonszolidáció költségei

Ország	GDP%-ban
Latin-Amerika	
Argentina (1980–82)	55%
Chile (1981–85)	41%
Uruguay (1981–84)	31%
Venezuela (1994–95)	17%
Mexikó (1994–95)	12–15%
Brazília (1994–96)	5–10%
Ázsia	
Thaiföld (1997-)	35%
Indonézia (1997-)	33%
Dél-Korea (1997-)	20%
Malajazia (1997-)	19%
KKE országok	
Bulgária (1990-es évek)	14%
Csehország (1990-es évek)	18%*
Magyarország (1991-2000)	13%
Lengyelország (1990-es évek)	6%
Fejlett országok	
Spanyolország (1977–85)	15–17%
Japán (1990-es évek)	14%
Finnország (1991–94)	8%
Svédország (1991–93)	4,5%
Norvégia (1987–89)	4%
** még nem zárult le, elérheti a 30%-ot*	

Az uniós szokványok és szabályok alapján a Fejlesztési Bank, az Eximbank, rajtuk kívül pedig csak a garanciaintézmények, ugyanis az EU-n belül állami tulajdonnal, állami háttérrel kizárólag olyan feladat végezhető, ami közös érdek, továbbá az, ami nem zavarja, nem torzítja a piaci versenyt.A magyar bankrendszer szerkezetének sajátosságairól és a külföldi bankbefektetések jellemzőiről.

A konszolidációról és a privatizációról mondottak után térjünk vissza a hazai pénzügyi szektor szerkezetének, koncentrációjának sajátosságaira.

A magyar pénzügyi piacon számos pénzügyi szolgáltatás terén meghatározó piaci ereje és jelenléte van a kialakult 22 pénzügyi csoportnak. Csoportnak tekintjük azoknak a pénzügyi szolgáltató szervezeteknek a halmazát, amelyek egy meghatározó tulajdonos köré szerveződve, annak domináns tulajdonosi és stratégiai irányítószerepe mellett tevékenykednek. A felsorolásból látható, hogy 18 csoport jött

[1] Időközben kiderült, hogy az Unicredito nem jelentkezett a Postabank privatizációjára.

létre banki, négy pedig biztosítói dominanciával.

A 18 bankcsoport közül 15 külföldi tulajdonú bank köré szerveződik, s a csoporthoz tartozó pénzügyi vállalkozások (a biztosítók és a nyugdíjpénztárak kivételével) a maguk részpiacán szintén dominánsak.

A pénzügyi szektorban a bankcsoportok növekedési mutatói egyre erőteljesebbek, s a csoporthoz tartozó szervezetek a szinergiák kiaknázása miatt sokkal jobb eredményeket tudnak elérni, mint az egyedülállóak.

A külföldi tulajdon jelentős szerepére való tekintettel nézzük meg, hogy kik a legjelentősebb szakmai befektetők a térségben. A következő ábra az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank felmérése alapján mutatja be a Kelet- és Közép-Európában 2001 végéig legjelentősebb befektetést teljesítő 10 bankot. Közülük a legtöbb tőkét a belga KBC fektette be; Magyarországon a Kereskedelmi és Hitelbank van a tulajdonában. Nagyon erős pl. az osztrák Erste Bank is, amely a bolgár DSK Bank privatizációjáért folyó versenyben most veszített az OTP-vel szemben. Számottevő befektetéssel van jelen az olasz Unicredito, amelyiket azért jeleztem más színnel, mert noha a térségben a negyedik legnagyobb befektető (Romániában is van érdekeltsége), Magyarországon még nincsen jelen. Az amerikai Citibank, a holland ING, az osztrák Raiffeisen és a francia Societé Genéral Magyarországon és Romániában is jelen van. Ám az utóbbi a magyar piacon kudarcot vallott, és ezért kivonult. Jól kivehető, hogy a térség iránt leginkább érdeklődő bankok – a Citibank kivételével – európai, ezen belül döntően német, osztrák és francia bankok. Figyelemre méltó, hogy svájci és angol bankok nemigen tanúsítottak érdeklődést a térségben történő bankalapítás iránt.

Most pedig röviden jellemzem a bankszektornak és a tőkepiacnak a nemzetgazdaságban játszott szerepét, illetőleg egymáshoz viszonyított arányát. A nemrég csatlakozott EU-tagországokat, de a 2004-ben csatlakozó országok körét, és például Romániát is az jellemzi, hogy pénzpiacuk döntően bankorientáltságú. A tőkepiac minden erőfeszítés ellenére csekély jelentőségre tett szert ezekben az országokban. A csoportból kirí Finnország; esetében azonban nagyon belejátszott a NOKIA cég üzleti és tőzsdei sikere. Egyébként csak az Amerikai Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában, a két nagy hagyományú tőzsdével rendelkező országban van csak igazán jelentős szerepe a tőkepiacnak, a kontinentális Európa döntően bankorientált. Természetesen a gazdasági fejlettség magasabb szintjén megnő a tőkepiac szerepe is. Ez nagyjából előrevetíti azt, hogy mi fog bekövetkezni a kevésbé fejlett országokban.

Más vetületben többnyire a mérlegfőösszegeknek a GDP-hez viszonyított arányával szokták jellemezni a bankszektor nemzetgazdasági szerepét. Ez a mutató ugyan nem igazán tudományos, hiszen egy adott időpont állományi adatával mér össze folyó jövedelmet, ám a tapasztalatok szerint mégis karakterisztikusan jellemez egy-egy gazdaságot. Ezen index alakulását bemutató ábrán látható, hogy a kelet- és közép-európai országokban, talán Csehország egyedüli kivételével, meglehetősen alacsony ez a mutató. Ha pedig a most csatlakozó országokat jellemző mutatókat a Spanyolországot és Portugáliát a csatlakozás időpontjában leíró hányadossal összehasonlítjuk, akkor az is szemünkbe ötlik, hogy a pénzügyi szektornak a fejlettsége a most csatlakozó országokban kisebb, mint amennyi az annak idején elmaradottnak számító két ibériai országban volt. Csak remélhetjük, hogy e téren hamarosan kedvező irányú változások következnek be.

Sokak szerint az előző indikátornál pontosabb képet ad a hitelállományok nemzetgazdasági súlyának mutatója, ami a vállalkozásoknak és a háztartásoknak nyújtott hitelek év végi állományát veti össze a GDP adott évi összegével. E mutató alakulását tükröző ábrán is jól látható, hogy a térség országaiban a hitelállománynak a nemzetgazdasági fejlettségéhez mért aránya meglehetősen szerény a fejlett piacgazdasággal rendelkező országokéhoz képest. Itt is felhívom a figyelmet arra, hogy a szóban forgó arány Romániában viszonylag kicsi, ám Magyarország sem büszkélkedhet olyan szinttel, mint az átlag, vagy mint amilyennel Spanyolország vagy Portugália rendelkezett a csatlakozáskor.

Ami pedig a hitel- és betéti kamatok szintjét, valamint a kamatrés nagyságát illeti, Magyarországon az infláció magasabb üteme miatt a kamatszínvonal jóval az EU átlaga fölött van, ám a vállalkozók által oly gyakran – és egy előbbi hozzászólásban is – sokallott kamatrés mértéke szinte megegyezik az EU-országokban mért átlaggal. Jellemző, hogy a kamatrések a kevésbé biztonságos és viszonylag kisméretű piacokon nagyobbak.

Hogyan minősíthető a térség egyes országaiban a pénzügyi szektor jogi szabályozására vonatkozó teljesítmény? Empirikus vizsgálatok tanulsága szerint a jogi szabályozási keretfeltételeknek megfelelőknek kell lenniük ahhoz, hogy egészséges arányú tőkebeáramlás alakuljon ki, vagy akár egészséges bankrendszer működhessen. Magyarország e tekintetben elégedett lehet, bár nem kapta meg a legjobb osztályzatot. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a szabályozottság minőségét illetően a többi csatlakozó ország sem nagyon maradt el. Most pedig egy idevágó idézetet villantok fel az EU legutolsó országjelentéséből (több ugyanis a csatlakozásig már nem készül). Az érté-

kelés leszögezi, hogy Magyarországon nagyfokú jogbiztonság van, a tulajdonjogok határozottan léteznek. Az összegzés szerint a magyar pénzügyi rendszer stabil, viszonylag jól szabályozott és felügyelt. A kedvező értékelés is közrejátszott abban, hogy Magyarország végül is egyike lesz annak a tíz országnak, amelyek jövő május 1-jétől az Unió tagjává válhatnak.

kölcsönöket folyósítanak. A várakozásunk szerint jó kilátásokkal rendelkezik a lakossági bankolás (hiszen a bankok a rendszerváltás után hosszú ideig nem nagyon folyósítottak lakossági hitelt), de ígéretes a komplex szolgáltatásokat nyújtó univerzális bankoknak a perspektívája, viszont a takarékszövetkezetek és a lakástakarékpénztárak számára kisebb növekedési lehetőséget jósolnak a szakértők.

Sorrend	Bank	Ország	Mérlegfõösszeg (md EUR)	Részesedés az összes külföldi banki befektetésbõl
1	KBC	BE	24,3	11,3%
2	HVB/BA-CA	AT	24,6	10,0%
3	Erste Bank	AT	20,4	9,5%
4	Unicredito	IT	18,1	8,4%
5	Citibank	US	14,9	6,9%
6	Société Genérale	FR	14,7	6,8%
7	ING	NL	12,4	5,8%
8	Raiffeisen	AT	11,1	5,2%
9	Intesa	IT	9,9	4,6%
10	Commerzbank	DE	7,8	3,6%

A közép- és kelet-európai országok pénzügyi rendszerének rövid értékelése, kilátások összegzése

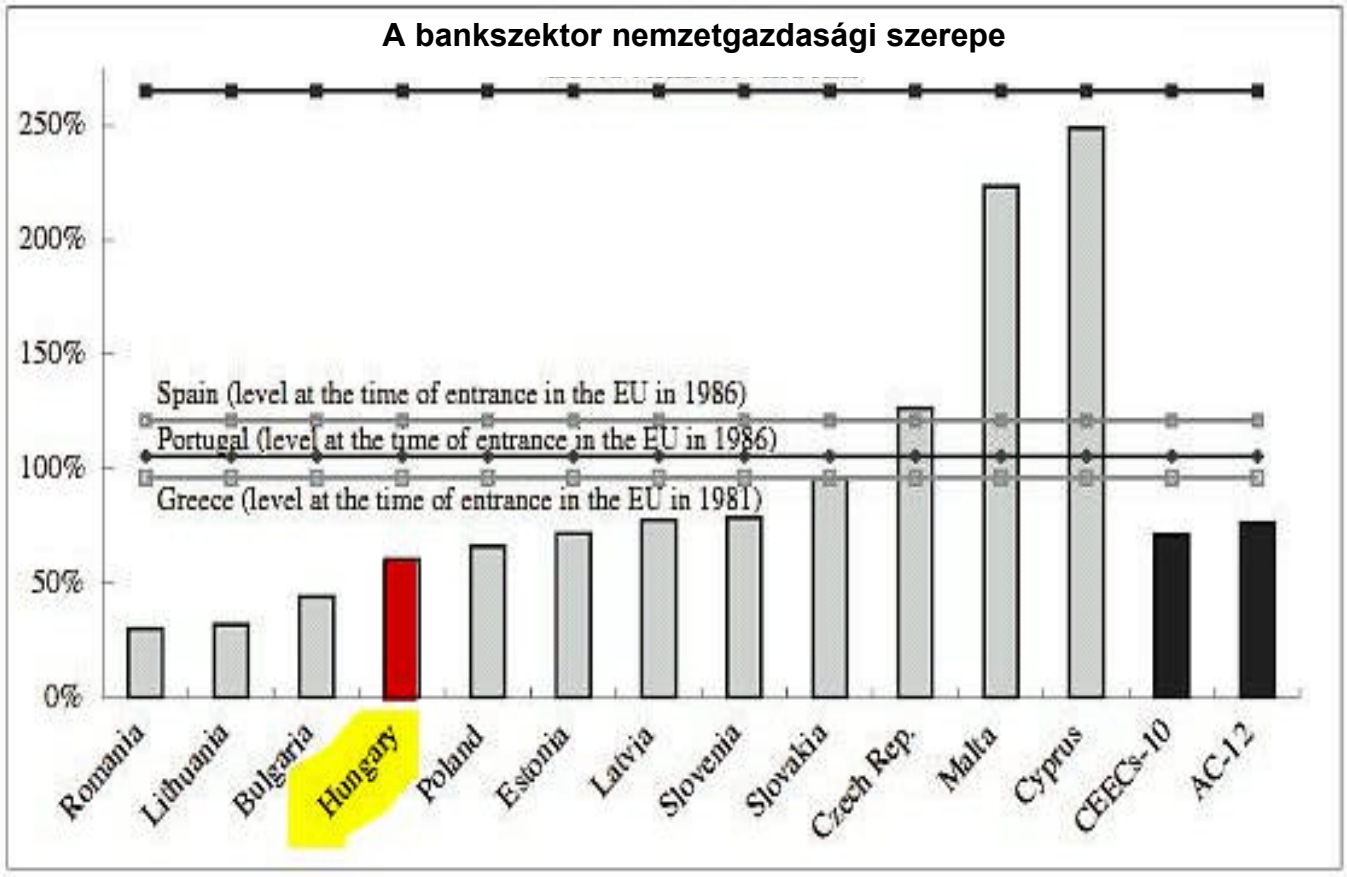
Meghatározó jellemző a térség országainak bankirányultsága. Az is jellemző, hogy a tőzsdei kapitalizáció kicsi. Ezen belül különösen az sajnálatos, hogy a kötvénypiac terjedelme sem számottevő, ezért a vállalatok számára nem igazán reális alternatíva, hogy a tőkepiacon szerezzék be a fejlődésükhöz szükséges külső forrásokat, ehelyett a bankok kölcsöneire vannak rászorulva. Ez a körülmény azonban egyelőre nem korlátozza szükségképpen a növekedési kilátásokat. Ami viszont elengedhetetlen, az a hatékony és jól felügyelt pénzügyi szektor megléte.

A térség pénzügyi rendszereinek fényes jövőt jósló grafikát az amerikai McKinsey tanácsadó cég szakemberei állították össze, gyors ütemű fejlődést valószínűsítve az elkövetkezendő esztendőkre. A másik grafikon pedig, amelyet a Magyar Nemzeti Bank szakértői szerkesztettek hazai bankszakértők megkérdezése alapján, azt mutatja, hogy várakozásaik szerint mely pénzügyi szervezeti típusnál milyen fejlődés várható. A felmérés szerint gyors fejlődés előtt áll a jelzáloghitelezés, amely keretében az ingatlanfejlesztésekhez 15-20 éves

A jövőre nézve melyek azok a fő kihívások, amelyekkel a magyar, de a térség más országainak bankrendszerei is szembe kell hogy nézzenek? Egyrészt nőni fog a nem-bank jellegű intézmények által támasztott verseny. Ez alatt azt kell érteni, hogy nagyon sok, eredetileg bank által nyújtott szolgáltatást (Angliában pl. hitelkártya-szolgáltatást) ma már nemcsak bank végez, hanem pl. biztosító intézet vagy hipermarket-hálózatot üzemeltető kereskedelmi cég is. Ezért, ha a deregularizáció bekövetkezik, márpedig az uniós szabályozó hatóságoknak ez az egyik fő törekvése, akkor ezek az intézmények a bankok rovására tudnak terjeszkedni a hagyományosabb banki termékek értékesítésében. Erősödni fog a gazdasági és pénzügyi integráció, ami méretgazdaságossági okokból elő fogja mozdítani a bankrendszer európai méretű összefonódását, konszolidációját.

Folytatódni fog a technológiai verseny, ez meg fogja határozni a bankok szerepét. Ez a technológiai verseny hat a költségek alakulására, ugyanakkor lehetőséget teremt arra is, hogy a lemaradó bankok által hagyott résbe a nem bankok be tudjanak hatolni. A technológiai verseny hatására továbbá átalakul a bankok hagyományos szerkezete is. Az ING Bank pl. nemrégiben jelentette be, hogy Magyarországon létesít egy olyan 800 főt foglalkoztató, csúcstechnológiát alkalmazó back-office központot, amelyik a holland bank teljes európai

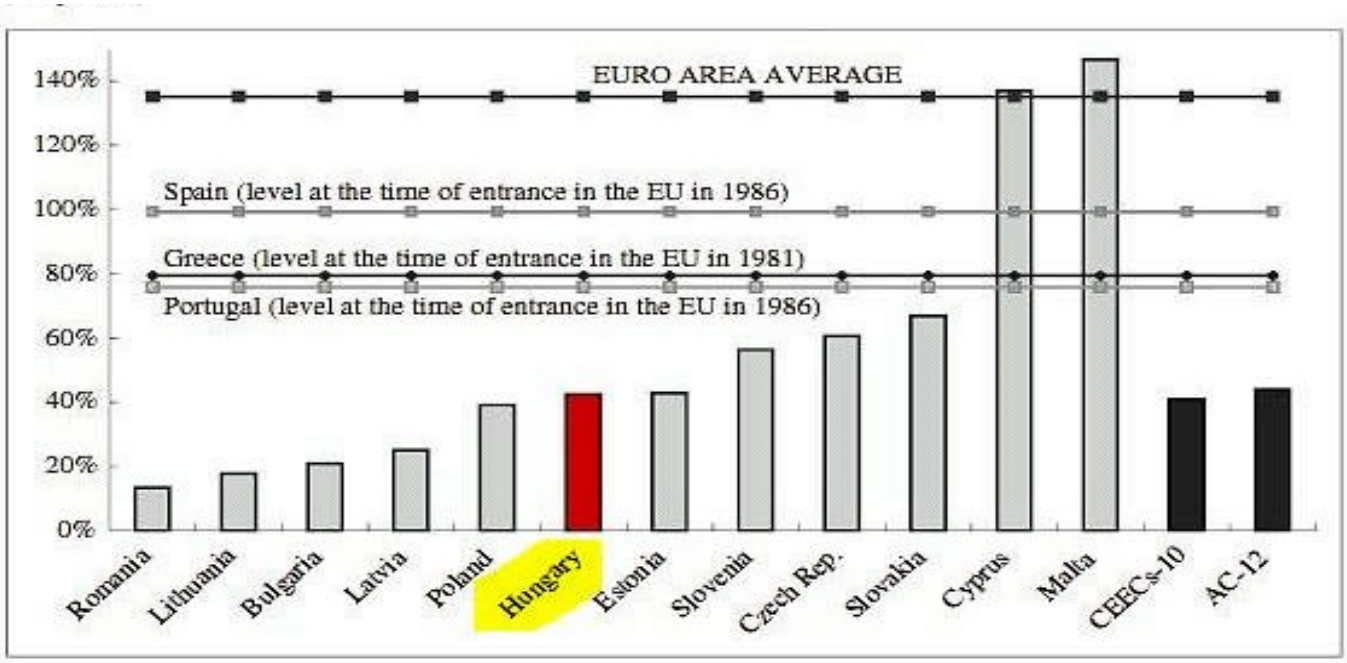
A bankszektor nemzetgazdasági szerepe

operációját Budapestről fogja támogatni. A térségben működő ING bankok és biztosítók backoffice-ainak létszáma ennek következtében lényegesen csökkenni fog, ehelyett egy budapesti székhelyű korszerű szolgáltató központ fogja feldolgozni az adatokat. (E téren az ING nem is az első, a Citibank pl. Pakisztánban dolgoztatja fel az adatokat; ezért van az, hogy a bank ügyfeleinek hozzá kell járulniuk ahhoz, hogy személyes adatait az országon kívül kezelik.)

Az elmúlt időszak tőkepiaci botrányai és a jelentős banki veszteségek okán világszerte növekvő igény mutatkozik az átláthatóság javítása iránt, s ez Magyarországra is igaz. Ezen túlmenően a hatályos banki szabályozás

A hitelállomány nemzetgazdasági aránya

olyan jellegű, hogyha ragyog a konjunktúra napja, akkor a bankoknak is fényes eredményei vannak, ám ha a recesszió zivatara tör ki, akkor masszívan növekszik a bankok céltartalékigénye, amitől a bankok veszteségessé válnak. A szabályozás eme prociklikus jellegén változtatni, finomítani kell.

Mik lehetnek a kihívásokra a válaszok?A kivetített diákon szereplő részletesebb felsorolásból néhány fontosabbat ragadok ki. Folytatódik a fúziós felvásárlás Magyarországon is, ez feltartóztathatatlan folyamat. Ugyanakkor a megmaradó kicsi intézmények válaszképpen erőteljes szakosodásra törekednek, egy-egy szegmensen próbálnak meg többet és jobbat nyújtani, mint a nagyok, máskülönben nem tudnak előrejutni. Tovább folytatódik a szabályoknak és szabványoknak az egységesítése is, hiszen ez fakad az Unió logikájából.

Nagyon fontos törekvés, hogy az Unión belül és az OECD tagországokban mielőbb életbe lépjen a második bázeli konkordátum. Ez a bankfelügyeleti tőkekövetelményeket megállapító egyezség a hitelkockázatok bankok általi értékelésére szab előírásokat, s a hatályos szabályoknál sokkal árnyaltabb, az egyes ügyfelekhez kapcsolódó kockázatok részletbe menő önálló elemzését írja elő valamennyi bank számára. A jövőben e minősítési rendszer meglétét és minőségét fogják számon kérni a bankfelügyeleti szervek. Az ebből eredő változásoknak lesz jó meg kevésbé kellemes következménye is. A jó az, hogy sokkal árnyaltabb lesz az egyes ügyfelek megítélése, az osztályozás pedig nem lesz olyan mechanikus és sematikus, mint eddig. Ugyanakkor persze ez sokkal több munkát jelent a bank számára, az egyes ügyfelekről ugyanis az eddiginél sokkalta több adatot kell majd begyűjteni ahhoz, hogy a kockázatokat a kívánt részletezettséggel lehessen értékelni. Ám nemcsak a módszertan változtatása, hanem a felügyeleti ellenőrzés szigorítása, javítása is napirenden lévő feladat.

A várakozások szerint a korábbinál lassabban bővül az értékpapírpiac, de azért feltételezhetően Magyarországon is valamelyest növekedni fog az értékpapírosított eszközök és források szerepe. Ez abból is következik, hogy töretlenül s várhatóan erőteljesen növekszik a nyugdíjpénztárak által kezelt megtakarítások összege. Az a körülmény, hogy a bankbetétek szerény hozamot biztosítanak, továbbá mert a nyugdíjpénztárak elsősorban minősített értékpapírokba fektethetik be az általuk gyűjtött megtakarításokat, serkenteni fogja az értékpapírosítást. Ennek ellenére nem valószínű, hogy a bankok szerepe szignifikánsan csökkenne.

Végezetül: mik lehetnek a siker tényezői?

Az EBRD indexe a pénzügyi szektor jogi szabályozottságára vonatkozóan

	Bankszektor kiterjedtsége	Jogszabályok hatékonysága	Tõkepiac kiterjedtsége	Jogszabályok hatékonysága
Cseh Köztársaság	3	3-	4-	3
Lengyelország	4	3	4	4
Magyarország	**4**	**4**	**4**	**4**
Szlovákia	3	2	3	2
Szlovénia	4	3	3+	2+

Vessünk egy pillantást arra a táblázatra, amely a Magyar Nemzeti Bank felmérését összegzi. Szembeötlő, hogy az ügyfélorientáltság fontosságát valamennyi bank első helyre tette. Abban sincs vita, hogy a siker fontos tényezője a bankszakemberek képzettsége. Nem véletlenül hangoztatják az amerikai bankszakértők azt, hogy: „Most important asset of a bank is its staff„ („Egy bank legértékesebb tőkéjét a saját alkalmazottai képezik.”). Csekélyke különbség mutatkozik a tőkebázis fontosságának rangsorolásában, s a rangsorolás eltérései ellenére meglehetős egyetértés alakult ki a kockázatkezelés hatékonyságának, a technológiai fejlettség, a termékinnováció és a költségtakarékosság jelentőségének a megítélésében. Magam is úgy gondolom, hogy ezek a tényezők, ebben a sorrendben hatnak arra, hogy merre tart, s hová jut a magyar bankrendszer a következő évtizedek során.

Előadásom végén pedig bemutatom előadásom szakirodalmi hátterét, mindenekelőtt azokat a honlapokat, melyeken a téma iránt érdeklődők bővebben tájékozódhatnak az általam tárgyalt kérdésekről.